

УДК 343.98(477)(092)

В.В. Юсупов, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
докторант докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ

НАУКОВА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА М.В. САЛТЕВСЬКОГО (ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-КРИМІНАЛІСТА)

Розглянуто життєвий шлях і творчу діяльність доктора юридичних наук, професора Михайла Васильовича Салтевського (08.11.17 р. — 23.08.2009 р.) — відомого українсько-го вченого-криміналіста, засновника наукової школи, розробника криміналістичної теорії групофікації об'єктів у судовій експертизі, основоположника криміналістичної одорології та судової акустики в Україні, винахідника низки техніко-криміналістичних засобів.

Ключові слова: М.В. Салтевський, криміналістична одорологія, судова акустика, встановлення групової належності, наукова школа, фотоапарат судово-метричний.

Рассмотрены жизненный путь и творческая деятельность доктора юридических наук, профессора Михаила Васильевича Салтевского (08.11.17 р. — 23.08.2009 р.) — известного украинского ученого-криминалиста, основателя научной школы, разработчика криминалистической теории группификации объектов в судебной экспертизе, основоположника криминалистической одорологии и судебной акустики в Украине, изобретателя ряда технико-криминалистических средств.

The paper studies life and career of Doctor of Law Professor Mykhailo V. Saltevskyi (1917—2009) — prominent Ukrainian forensic scientist, founder of the scientific school, author of a theory of forensic class (group) identification of exhibits, pioneer of forensic odorology and forensic acoustics in Ukraine, and designer of equipment for forensic examinations.

8 листопада цього року виповнилося 100 років від дня народження відомого українського правознавця, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, відмінника освіти України, полковника внутрішньої служби у відставці Михайла Васильовича Салтевського.

Народився Михайло Васильович у 1917 році у с. Григор'євці Венгерівського району Новосибірської області.

У 1938 році він закінчив середню школу і вступив до фізико-математичного факультету Томського державного педагогічного інституту. У 1939—1942 роках працював учителем математики і фізики Поротниківської неповної середньої школи Бочкарського району Томської області.

Як учасник Великої Вітчизняної війни (1942—1945 рр.) був командиром відділення артилерійського полку Ленінградського фронту, командиром артилерійської розвідки в мінометних частинах 1-го Білоруського фронту, обороняв Ленінград, звільняв Варшаву, штурмував Берлін.

Після війни, у 1946 році, працював у піонерському таборі Харківського обласного комітету союзу «Медсантруд» і культпрацівником будинку відпочинку медичних працівників Харківщини. Того ж самого року влаштувався науковим співробітником Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз імені

Заслуженого професора М.С. Бокаріуса (далі — Харківський НДІСЕ). У 1948 році М.В. Салтевський стає старшим науковим співробітником відділу фотографічних і фізичних досліджень речових доказів, а з 1953 року — завідувачем цього відділу. Очолюючи структурний підрозділ Інституту судових експертиз близько 10 років, М.В. Салтевський підготував низку публікацій, які не втрачають своєї актуальності й донині, а саме: «О некоторых вопросах использования люминесцирующих составов для прочтения залитых текстов», «Криминалистическое исследование пломб в случаях хищений из опломбированных хранилищ», «Методика иллюстрации механизма образования следов от орудий взлома на замке», «Электролитический способ восстановления удаленных штамповочных изображений на металлах», «Классификация общих и частных признаков при трассологической идентификации объектов по следам на металле» тощо.

М.В. Салтевський як науковець сформувався під впливом учених харківської криміналістичної школи М.М. Бокаріуса та В.П. Колмакова. Саме у Харківському НДІСЕ розкрилися здібності молодого дослідника до наукової роботи, особливо у галузі фотографічних і фізичних методів дослідження.

Під час роботи в експертній установі Михайло Васильович здобув вищу юридичну освіту, закінчивши у 1951 році Харківський юридичний інститут. У 1956 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «Криміналістичне дослідження замків і пломб». Через рік йому було присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «Криміналістика».

М.В. Салтевський розробив і впровадив в експертну практику низку нових методик і засобів трасологічних досліджень замків, пломб, мікрослідів, судової балістики і технічної експертизи документів.

Молодий дослідник особисто виконав велику кількість особливо складних і неординарних експертиз, постійно брав участь в огляді місць подій, слідчих експериментах, активно виступав у судових засіданнях. Він успішно поєднував наукову, методичну й експертну роботу, надавав професійну допомогу працівникам органів внутрішніх справ, прокуратури та суду. «В стенах института, взрастившего меня», як називав Харківський НДІСЕ М.В. Салтевський [1, с. 492], минуло 16 років його професійної, наукової та творчої діяльності.

Під час оборони Невської Дубровки поблизу Ленінграда, 1943 р.
(М.В. Салтевський праворуч)

Одночасно з практичною роботою М.В. Салтевський займався педагогічною діяльністю в Харківському юридичному інституті, викладав на Всесоюзних курсах підвищення кваліфікації прокурорсько-слідчих працівників Прокуратури СРСР.

З 1962 року вчений переходить працювати доцентом кафедри криміналістики Харківського юридичного інституту, з 1965 року М.В. Салтевський — виконуючий обов'язки завідувача цієї кафедри, у 1970—1971 роках — в. о. професора кафедри криміналістики зазначеного навчального закладу.

Уміло поєднуючи педагогічну і наукову діяльність, М.В. Салтевський підготував докторську дисертацію на тему: «Теоретичні основи встановлення групової належності в судовій експертизі (методологічні та правові проблеми)», яку успішно захистив у 1969 році. У цій науковій праці автор вперше обґрунтував встановлення групової належності як самостійного методу криміналістичних досліджень, що дозволяє віднести об'єкт із загальної сукупності до певного класу, роду і виду. Майже на п'ятистах сторінках дисертації М.В. Салтевський розкрив теоретичні основи встановлення групової належності як спеціального наукового методу, дослідив методологічні проблеми, що стосуються структури спеціальних криміналістичних методів, поглибив положення про форми і логічну структуру висновку експерта щодо групової належності, вперше здійснив комплексну класифікацію матеріальних об'єктів, стосовно яких встановлюють групову належність або тотожність [2].

У 1969 році також захищає кандидатську дисертацію на тему: «Деятельность органов прокуратуры по делам о нераскрытых убийствах» перший учень Михайла Васильовича Б.М. Коврижних.

У 1971 році М.В. Салтевський переїжджає до м. Києва. З жовтня 1971 року його призначають в. о. начальника кафедри криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР (далі — КВШ МВС СРСР), а 31.12.71 р. — начальником цієї кафедри. У 1972 році М.В. Салтевський отримує атестат професора, а з 1979 по 1988 рік працює професором кафедри криміналістики КВШ МВС СРСР.

Кафедра криміналістики КВШ МВС СРСР (М.В. Салтевський у центрі)

У міліцейському виші М.В. Салтевський проводить активну наукову і педагогічну роботу з розробки та впровадження нових методів навчання на основі програмування і використання технічних засобів. Він є «піонером» розробки програмованих завдань для вивчення криміналістики. Його праці «Криминалистическая техника» (1967 р.), «Криминалистическая техника и тактика» (1973 р.) були першими роботами з програмованого навчання і контролю знань у вищих школах МВС СРСР. У 1974—1988 рр. М.В. Салтевський очолював міжвишівську програму розробки і використання технічних засобів у навчальному процесі в системі вишів МВС СРСР. За його авторством у 1987 році було видано унікальну на той час працю «Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования)».

Професор М.В. Салтевський, зосередивши значну увагу на вдосконаленні педагогічної діяльності, багато праць присвятив дидактиці навчального процесу. Учений-криміналіст проводив заняття з курсантами і слухачами на курсах підвищення кваліфікації, також готував лекції на актуальні теми розслідування злочинів і встановлення особи злочинця правоохоронними органами: «Вопросы судебной фотографии», «Идентификация и установление групповой принадлежности», «Основы методики расследования легализации денежных средств, нажитых незаконно», «Судебная киносъемка», «Криминалистическая одорология. Работа с запахowymi следами», «Следы человека и методы их использования для получения криминалистической информации о преступнике и обстоятельствах преступления», «Современные возможности исследования голоса человека в криминалистической практике» тощо. Лекції зазвичай читав без допомоги їх друкованих варіантів. Професор М.В. Салтевський користувався заслуженим авторитетом і повагою серед слухачів КВШ МВС СРСР.

Під час роботи у КВШ МВС М.В. Салтевський започаткував нові напрями у вітчизняній криміналістиці: одорологічні, акустичні дослідження; використання у розкритті злочинів слідів пам'яті. За цими науковими напрямами під його керівництвом захищено 5 кандидатських і 2 докторські дисертації, розроблено методики акустичного дослідження звукових слідів, збирання і використання запахових слідів. Ці наукові праці отримали загальне визнання, у тому числі й за кордоном.

Самостійно та в складі авторських колективів опубліковано важливі для практики протидії злочинності, здебільшого інноваційні, праці М.В. Салтевського: «Криминалистическая одорология», «Методика идентификации говорящего по параметрам спектральных переходов речевых сигналов с помощью специального вычислительного комплекса», «Следы человека и приемы использования их для получения информации техническими средствами на предварительном следствии», «Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии» тощо.

Під керівництвом М.В. Салтевського у криміналістиці закладено основи відео-та фоноскопичних досліджень, до розробки яких залучали фахівців-практиків і науковців КВШ МВС СРСР, переважно викладачів кафедри криміналістики.

За 17 років роботи у провідному вищому навчальному закладі системи МВС професор М.В. Салтевський створив наукову криміналістичну школу, головні напрями досліджень якої відображено у тематиці захищених під його керівництвом дисертацій.

Зокрема, розвиток окремих аспектів криміналістичної техніки відображено у кандидатських дисертаціях:

- К.В. Скибицький «Теоретические основы получения информации о преступнике из материальных источников на предварительном следствии» (1974 р.);
- В.Ф. Щербатов «Фотографические измерительные методы фиксации доказательств на месте происшествия» (1979 р.);
- М.М. Лисов «Специальные исследования вещественных источников информации в стадии возбуждения уголовного дела (по материалам аппаратов БХСС)» (1985 р.);
- З.М. Ломако «Измерения в криминалистике: научные основы, современные возможности и сферы применения» (1988 р.);
- П.Ю. Тимошенко «Тактические и технические аспекты обнаружения и использования идеальных отображений в криминалистике» (1988 р.).

Проблеми криміналістичної тактики під керівництвом професора М.В. Салтевського розробляли:

- М.К. Кузьменко «Систематизация неотложный следственных действий при расследовании краж, грабежей и разбойных нападений» (1978 р.);
- П.Д. Біленчук «Криминалистическое прогнозирование поведения обвиняемого на предварительном следствии» (1983 р.).

Наукова школа М.В. Салтевського не залишила поза увагою дослідження актуальних для того часу питань криміналістичної методики, результати яких було відображено в наукових працях:

- К.Т. Мирза «Теоретические основы и практика расследования хищений в предприятиях, учреждениях и организациях культуры и искусства» (1982 р.);
- А.О. Єрохін «Расследование хищений в системе материально-технического снабжения (по материалам УССР)» (1983 р.) — перша дисертація, захищена у новоствореній спеціалізованій вченій раді КВШ МВС СРСР, опонентом під час захисту якої був професор Р.С. Белкін;
- В.К. Чаюк «Исследование связей элементов криминалистической характеристики для построения методики расследования краж государственного и общественного имущества (по материалам Украинской ССР)» (1985 р.);
- В.Д. Берназ «Методика расследования краж народнохозяйственных грузов на морском транспорте» (1986 р.);
- О.П. Дубовий «Типичные следственные ситуации и криминалистическая характеристика в методике расследования краж с проникновением в жилище (по материалам Украинской ССР)» (1986 р.);
- О.Б. Камоцький «Методика расследования хищений, совершаемых в научно-исследовательских и проектных организациях (по материалам Украинской ССР)» (1988 р.).

Широкий діапазон наукових пошуків і значний досвід практичної діяльності дозволили М.В. Салтевському ґрунтовно досліджувати *проблеми судової експертизи*. Спільно з ним цю проблему досліджували його учні:

- М.М. Шульга «Комплексная идентификационная экспертиза следов колюще-режущих орудий» (1977 р.);
- Л.І. Громовенко «Криминалистическое исследование средств и материалов звукозаписи» (1978 р.);

– Ю.Ф. Жаріков «Анализ-синтез речевых сигналов в целях идентификации человека в криминалистике» (1983 р.).

Розвиток наукової школи М.В. Салтевського продовжували його учні та послідовники, багато хто з них стали докторами юридичних наук:

– В.М. Мешков «Установление аспекта времени при расследовании преступлений» (1990 р.);

– Ю.В. Ящуринський «Криминалистическая диагностика звуковой среды» (1990 р.);

– В.Я. Лукашенко «Криминалистические средства и методы предоставления информации на предварительном следствии» (1992 р.);

– К.І. Беляков «Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных информационно-логических систем)» (1993 р.);

– В.Г. Хахановський «Криминалистическое исследование средств и материалов видеозаписи» (1993 р.);

– О.В. Одерій «Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів» (1997 р.);

– М.Г. Чернець «Проблеми автоматизованого пошуку в інформаційних масивах осіб за їх портретними зображеннями» (1997 р.);

Виступ М.В. Салтевського на захисті
Д.Д. Бегова, 29.05.2003

– С.Ю. Петряев «Криміналістичне дослідження підроблених іноземних паперових грошей» (1999 р.);

– В.М. Шевчук «Проблеми методики розслідування контрабанди» (1999 р.);

– М.О. Головецький «Тактика узнання і впізнання на попередньому слідстві» (2002 р.);

– Д.Д. Бегов «Сучасні технології в судовій акустиці (проблеми автоматизації експертних досліджень)» (2003 р.);

– М.Л. Комісаров «Криміналістичне дослідження замикальних технічних засобів» (2006 р.);

– Л.В. Борисова «Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження» (2007 р.);

– Я.А. Соколова «Основні положення методики розслідування викрадення людини» (2009 р.).

Досліджував М.В. Салтевський також історію вітчизняних криміналістичних підрозділів МВС [3].

Як свідчить зазначене вище, основоположник наукової школи М.В. Салтевський разом зі своїми послідовниками досліджував широке коло питань усієї системи криміналістики, а також окремі проблеми судової експертології.

Проте головними напрямками наукових досліджень професора М.В. Салтевського були загальна теорія криміналістики, судова експертиза і криміналістична техніка, а саме: ідентифікація та групофікація, криміналістична фотографія, криміналістична одорологія, судова акустика.

У червні 1988 року професор кафедри криміналістики КВШ МВС СРСР полковник внутрішньої служби М.В. Салтевський звільнився з ОВС, маючи стаж служби понад 20 років.

З 1988 по 1996 рік М.В. Салтевський обіймав посаду професора кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Продовжуючи наукові пошуки, він готує монографії: «Звукові сліди в криміналістиці» (1994 р.), «Екологічні злочини: кваліфікація і методика розслідування» (у співавторстві, 1994 р.); «Навчально-довідковий посібник з криміналістики» (1994 р.).

З 1996 року професор М.В. Салтевський очолив лабораторію з використання наукових досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України. За час його роботи в науковій установі вийшли друком такі видання: «Криміналістика» (1996 р., 2001 р.), «Криминалистика. В современном изложении юристов» (1996 р., 1997 р.), «Основы методики расследования легализации денежных средств, нажитых незаконно» (2000 р.), «Основы методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ» (2000 р.) тощо.

Оцінюючи вагомий особистий внесок М.В. Салтевського у зміцнення законності і правопорядку, розвиток юридичної науки і техніки, удосконалення правозастосовної практики, високий професіоналізм, ініціативу та наполегливість, творче та добросовісне ставлення до виконання своїх службових обов'язків, у 1998 році йому було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

У 2002 році вчений-криміналіст став лауреатом премії Фонду юридичної науки академіка права В.В. Сташиса.

Ураховуючи вагомі наукові здобутки професора М.В. Салтевського, а також його принципиовість при рецензуванні навчальних, наукових і методичних робіт, його часто запрошували опонувати докторські і кандидатські дисертації як в Україні, так і за її межами. Так, він виступав опонентом під час захисту дисертацій:

– докторських:

«Криминалистическое исследование документов (правовые и методологические проблемы)» (В.К. Лисиченко, 1974 р.);

«Теория и практика моделирования в криминалистической экспертизе» (О.Ф. Аубакиров, 1985 р.);

«Основы криминалистической микрологии» (О.А. Кириченко, 1996 р.);

«Основы криміналістичної одорології» (В.Д. Басай 2003 р.);

– кандидатських:

«Криминалистическая экспертиза рукописей и подписей, выполненных с разрывом во времени в уголовном и гражданском судопроизводстве» (І.М. Можар, 1966 р.);

«Криминалистическое исследование разрушенных преград при расследовании краж» (Є.М. Светлаков, 1971 р.);

«Расследование преступной халатности должностных лиц в сельскохозяйственном производстве» (О.О. Тушев, 1989 р.);

«Відтворення обстановки і обставин події як метод пізнання під час розслідування злочинів» (В.М. Стратонов, 2001 р.);

«Особенности розслідування викрадань майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій» (О.А. Самойленко, 2007 р.) тощо.

З 2003 року М.В. Салтевський працював професором кафедри криміналістики, судової медицини і психіатрії Національного університету внутрішніх справ (м. Харків), а з 2006 року — професором кафедри криміналістики Харківського економіко-правового університету. У цей час наукові інтереси вченого спрямовані на дослідження у сфері комп'ютерних злочинів. За його співавторства виходить науково-практичне видання «Проблемы противодействия преступности в сфере компьютерных технологий» (2006 р.). Також вийшли друком наукові праці «Случай или казус? Научно-практическое пособие по судебной баллистике» (2004 р.), «Криміналістика» (2005 р.), «Криміналістика у сучасному викладі» (2005 р., 2008 р.) тощо.

Професор М.В. Салтевський організовував і брав активну участь у різних вітчизняних і міжнародних наукових заходах: конференціях, симпозиумах, наукових семінарах, засіданнях круглих столів тощо, на яких обговорювали проблеми підготовки юристів, протидії злочинності, захисту прав і свобод громадян від неправних посягань, удосконалення діяльності правоохоронних органів, підвищення ефективності застосування науково-технічних засобів під час розкриття злочинів, у слідчій та експертній практиці шляхом упровадження новітніх досягнень науки і техніки, упровадження нових криміналістичних засобів і методів дослідження акустичної інформації тощо. Географія проведення таких наукових зібрань охоплювала як Україну, так і міста за її межами. Зокрема, М.В. Салтевський брав участь у конференціях:

- з проблем криміналістичної експертизи (Всесоюзний інститут юридичних наук, 1957 р.);
- Ленінградського відділення Всесоюзного товариства судових медиків і криміналістів (м. Ленінград, 1961 р.);
- Ташкентського науково-дослідного інституту судової експертизи (м. Ташкент, 1961 р.);
- «Проблемы судебной экспертизы» (м. Москва, 1961 р.);
- «Вопросы криминалистики и судебной экспертизы» (м. Душанбе, 1962 р.);
- криміналістів і судових медиків (м. Мінськ, 1965 р.);
- «Научная организация учебного процесса и управления вузами МВД СССР» (м. Волгоград, 1975 р.);
- «Прогрессивные формы, методы и средства обучения в вузах МВД СССР» (м. Волгоград, 1978 р.);
- «Автоматическое распознавание слуховых образов» (м. Єреван, 1980 р.);
- «Проектирование и реализация курса учебных дисциплин кафедры криминалистики вуза МВД СССР» (м. Горький, 1982 р.);
- «Современные достижения науки и техники в борьбе с преступностью» (м. Мінськ, 1992 р.).

Навіть досягши «поважного» 90-літнього віку, професор М.В. Салтевський продовжував брати участь у наукових заходах.

Професор М.В. Салтевський як фахівець з широкого діапазону знань, уміло поєднував набуті освітні знання з педагогіки, фізики, математики, юриспруденції, що допомогло йому досягти помітних наукових результатів у різних криміналістичних напрямках, слідчій та експертній практи-

ці. Він був винахідником техніко-криміналістичних засобів і методів, розробив низку методик дослідження речових доказів, новий метод вимірювальної фотографії та ідентифікації звукозаписувальних пристроїв, сконструював судово-метричний фотоапарат ФСМ-1. Мав три авторських свідоцтва на винаходи: фотоапарат судово-метричний (1972 р.), спосіб ідентифікації магнітофонів (1977 р.), методика криміналістичної ідентифікації людини за фізичними параметрами мовних сигналів (1989 р.).

Розроблені М.В. Салтевським засоби та методи вимірювальної фотозйомки, судової акустики, криміналістичної одорології та відеофоноскопії, основи методики дослідження електронних документів, тактичні прийоми огляду комп'ютерних засобів були новаторськими у криміналістичній науці і правозастосовній практиці.

Під керівництвом М.В. Салтевського підготовлено і захищено 5 докторських і 46 кандидатських дисертацій. Нині його учні продовжують розробку проблем криміналістики в Україні, Росії, Білорусі, прибалтійських та інших країнах.

М.В. Салтевський — автор та співавтор понад 240 публікацій, у тому числі 4 підручників, 5 розділів у підручниках з криміналістики, 18 навчальних, навчально-методичних і науково-практичних посібників. Найважливішими його працями є: «Идентификация и установление групповой принадлежности» (1965 р.), «Вопросы организации и руководства специальной кафедрой юридического вуза» (у співавторстві, 1973 р.), «Криминалистическая одорология» (1976 р.), «Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии» (1980 р.), «Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений» (1982 р.), «Специализированный курс криминалистики» (1987 р.), «Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений» (у співавторстві, 1991 р.), «Криминалистическая фотография, кинематография, видеозапись в правоохранительной деятельности» (у співавторстві, 1993 р.), «Криминалистика. В современном изложении юристов» (1996 р., 1997 р.), «Криміналістика і криміналістична техніка» (1998 р.), «Криміналістика» (1996 р., 2001 р., 2005 р.), «Криміналістика у сучасному викладі» (2005 р., 2008 р.), «Проблемы противодействия преступности в сфере компьютерных технологий» (у співавторстві, 2006 р.).

Практичні посібники, підготовлені М.В. Салтевським, у тому числі у співавторстві, позитивно сприйняті працівниками правоохоронних органів, які активно використовують їх у повсякденній діяльності.

Наукові праці М.В. Салтевського видано не лише в Україні, а й у багатьох містах інших країн, у тому числі в Алма-Аті, Баку, Барнаулі, Вільнюсі, Волгограді, Горькому, Душанбе, Єревані, Іркутську, Красноярську, Ленінграді, Мінську, Москві, Новосибірську, Рязані, Ташкенті [4, с. 103—104]. Крім того, його праці було видано у Польщі (1961 р.) [5].

Професор М.В. Салтевський був членом редколегій кількох збірників: «Криміналістика і судова експертиза» (міжвідомчий), «Питання боротьби зі злочинністю» Національної академії правових наук України, «Труды Киевской высшей школы МВД СССР», «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики». У різний час він був членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій КВШ МВС СРСР, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Харківського національного університету внутрішніх справ.

М.В. Салтевський нагороджений трьома бойовими орденами та 17 медалями, відомчими нагородами, пам'ятними знаками, серед яких:

- орден Вітчизняної війни 2 ст., Червоної Зірки, «За мужність» 3 ст.;
- медалі: «За відвагу», «За звільнення Варшави», «За взяття Берліну», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.», «50 років Збройних Сил», «За доблесну працю», «Медаль Жукова», «За соціалістичне виховання» (Союз молоді Чехословаччини), «50 років звільнення України», «В пам'ять 1500-річчя Києва» тощо;
- знак «Відмінник освіти України» та відомчі відзнаки МВС.

Інформацію про творчий і життєвий шлях М.В. Салтевського було включено до енциклопедичних та інших видань, зокрема: «Советские криминалисты: библиографический справочник» (м. Нижній Новгород, 1991 р.), «Криминалистическая энциклопедия» (м. Москва, 1997 р., 2000 р.), «История отечественной криминалистики» (м. Москва, 1999 р.), «Визначні юристи сьогodenня» (м. Київ, 2001 р.), «Доктори наук і професори Національної академії внутрішніх справ України» (м. Київ, 2001 р.), «Національна академія внутрішніх справ України: люди, події, факти (1921—2001)» (м. Київ, 2002 р.), «Юридична енциклопедія в 6-ти томах — Т. 5» (м. Київ, 2003 р.), «Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого» (м. Харків, 2004 р.), «Михаил Васильевич Салтевский: к 90-летию со дня рождения: библиографический указатель» (м. Харків, 2007 р.), «Кафедри криміналістики КНУВС — 45 років (1964—2009)» (м. Київ, 2009 р.), «Энциклопедия криминалистики в лицах» (м. Харків, 2014 р.), низка статей, присвячених ювілейним датам життя професора М.В. Салтевського.

Учений-криміналіст пішов з життя 23 серпня 2009 р. і був похований у м. Харкові.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Михайло Васильович Салтевський — учений з широким діапазоном знань, людина допитлива, різнобічна, товариська та життєрадісна. Його наукові напрацювання використовують і розвивають у своїх працях учні його наукової школи та інші дослідники криміналістики.

Список використаної літератури

1. Капустник К.В. Роль М.В. Салтевського в формуванні експертної школи Харківського научно-дослідницького інституту судових експертиз / К.В. Капустник // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. — 2012. — Вип. 12 — С. 491—494.

2. Салтевский М.В. Тактические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические и правовые проблемы) : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 717 «Криміналістика» / М.В. Салтевский. — Харьков, 1969. — 40 с.

3. Салтевский М.В. Из истории развития криминалистических подразделений МВД Украинской ССР / М.В. Салтевский, В.Н. Малышев // Криміналістика и судебная экспертиза. — 1979. — Вип. 19. — С. 10—16.

4. Михаил Васильевич Салтевский: к 90-летию со дня рождения : библиографический указатель / [сост. Гальченко Т.В., Корнева Ж.П., Колесниченко Т.И.]. — Харьков : Харьк. экономико-прав. ун-т, 2007. — 105 с.

5. Saltevsky M.V. Klasyfikacja grupowych indywidualnych cech narzedzi na podstawie sladow wystepujacych na metalach / M.V. Saltevsky // Problemy Kryminalistiki. — 1961. — № 30. — Р. 305—306.